

Indikatori za socijalnu kartu Hrvatske

Božo Žaja
Savez samostalnih sindikata
Hrvatske, Zagreb

Pregledni rad
UDK: 304(497.5):36
Primitljeno: listopad 1996.

U ovom članku iznose se temeljni podaci o socijalnoj situaciji u Hrvatskoj koji su važni sa stajališta socijalne politike. Radi se o strukturi zaposlenika i njihovim plaćama, nezaposlenima, žrtvama rata, umirovljenicima i mirovinama, korisnicima socijalne pomoći te rezultatima ankete o standardu stanovništva. Autor interpretira te podatke i ocjenjuje njihovo značenje za socijalni razvoj.

Hrvatska je ustavno definirana kao socijalna država. No, socijalna država iziskuje velike troškove. Treba reći da su upravo povećani socijalni izdaci danas jedan od krupnijih problema kako razvijenih, tako još više postsocijalističkih i nerazvijenih zemalja. Ponajprije, riječ je o izdacima za zdravstvo, školstvo, mirovine, obitelj, nezaposlenost, pomoć siromašnima i slično.

Mi ćemo u ovom prilogu obraditi one podatke iz socijalnog područja u Hrvatskoj koji su nam bili dostupni, a za koje ocjenjujemo da su važni za raspravu o socijalnoj politici. Oni se prije svega odnose na strukturu stanovništva, posebice stanovništva u socijalno nepovoljnoj situaciji, a potom i na neke elemente prihoda i standarda stanovništva.

RADNO AKTIVNO I UZDRŽAVANO STANOVNIŠTVO

Zamjetna je opća tendencija opadanja radnoaktivne u odnosu na uzdržavanu populaciju. Posebno je naglašen rast broja starih i nezaposlenih osoba. Ti će se trendovi, po svemu sudeći, nastaviti i u budućnosti.

U Hrvatskoj je 1988. godine prvi put ostvarena negativna stopa rasta zaposlenosti od 0,2%. Ta se negativna stopa dalje iz godine u godinu povećavala i najveća je bila 1992. godine kada dostiže 11,9%. Potom slijedi uspoređiva tendencija pada (u 1993. godini stopa smanjenja zaposlenosti je 8%, u 1994. godini je 2,2 %, te u 1995. godini 1,9 %).

Ukupno uzevši, u razdoblju od 1987. do 1995. godine registrirana zaposlenost u Hrvatskoj smanjena je za 27%, tj. ukupni je broj zaposlenih bio manji za otprilike 440.000 osoba.

O kretanju zaposlenosti najčešće se zaključuje prema podacima Državnog zavoda za statistiku koji ne obuhvaćaju zaposlene u Ministarstvu unutarnjih poslova, Ministarstvu obrane i zaposlene u individualnoj poljoprivredi. Potpunija se slika o zaposlenosti može dobiti iz podataka Republičkog fonda mirovinskog i invalidskog osiguranja radnika Hrvatske o aktivnim osiguranicima, pa ćemo se stoga poslužiti tim izvorom.

Iz tablice 1. proizlazi da su u 1995. godini u evidencijama Republičkog fonda mirovinskog i invalidskog osiguranja radnika Hrvatske ukupno prosječno registrirana 1.377.130 aktivna osiguranika. Pribroji li se tome podatak za 1995. godinu o prosječno evidentiranih 249.070 nezaposlenih osoba, onda se daje zaključiti da je u prošloj godini aktivnu populaciju u Hrvatskoj činilo 1.626.200 osoba.

Posebno značenje ovim podacima dala bi usporedba broja aktivnog i uzdržavanog stanovništva. No, mi o tome nemamo podatke niti pouzdane procjene. Ilustracije radi, ako bi, samo hipotetično, pošli od toga da je danas broj stanovnika Hrvatske jednak onom iz popisa iz 1991. godine (4.784.265), onda bi neponderirani broj ovisnih prema jednom zaposlenom stanovniku bio u omjeru 1 : 3.62! Usporedbe radi upozoravamo na istovrsne pokazatelje za 1986. godinu u šest razvijenih zemalja.

Tablica 1.

Pregled broja osiguranika mirovinskog i invalidskog osiguranja u 1995. godini prema djelatnostima (prosječan broj i stanje 31. prosinca 1995.)*

Djelatnost	Prosječan broj osiguranika	Stanje 31. prosinca 1995. godine
	Ukupno	Ukupno
Industrija i rudarstvo	355.632	351.465
Poljoprivreda i rudarstvo	45.728	44.496
Šumarstvo	10.315	10.320
Vodoprivreda	4.306	4.410
Građevinarstvo	73.907	74.152
Promet i veze	81.835	82.652
Trgovina	142.517	145.426
Ugostiteljstvo i turizam	51.278	50.246
Obrtništvo	19.994	20.150
Stambeno-komunalne djelatnosti	23.826	25.090
Financijske i druge usluge	63.108	65.492
Privreda	872.446	873.899
Obrazovanje i kultura	89.303	90.926
Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	88.883	90.759
Tijela državne vlasti, lokalne samouprave, fondovi, udruženja i organizacije	154.273	159.153
Neprivreda	332.459	340.838
Zaposleni kod samostalnih obrtnika	54.315	56.204
Zaposleni kod ostalih radnih ljudi	18.867	20.257
Samostalne profesionalne djelatnosti	14.904	14.888
Ostalo - nepoznato *1	8.083	9.028
Ukupno	1.301.074	1.315.114
Samostalni privrednici *2	76.056	77.549
Individualni poljoprivrednici *3	-	149.481
SVEUKUPNO	1.377.130	1.542.144

Izvor: * Republički fond mirovinskog i invalidskog osiguranja radnika Hrvatske, Zagreb

*1 Neprevedene stare šifre djelatnosti

*2 Prosjek je izračunan na temelju dvanaestomjesečnih stanja u 1995.

*3 Obuhvaćeni su oni poljoprivrednici za koje se obavljaju zaduženja i naplata. Nema podataka o prosječnom broju ovih osiguranika u 1995. godini

Tablica 2.

Omjer ovisnih i aktivnih stanovnika u šest razvijenih zemalja 1986. godine

Država	Neponderirani omjer
Nizozemska	1.84
Francuska	1.54
Njemačka	1.35
SAD	1.16
Japan	1.13
Švedska	0.94

Izvor: Puljiz, V., Socijalni troškovi i ovisno stanovništvo razvijenih zemalja, *Revija za socijalnu politiku*, vol.1, br.2., str.208-209.

I bez pouzdanih podataka o sadašnjoj strukturi stanovništva Hrvatske lako je zaključiti da je omjer aktivnih i uzdržavanih u nas znatno nepovoljniji nego u zapadnim zemljama.

NEZAPOSLENOST

Nezaposlenost je važan faktor u analizi strukture aktivnog i uzdržavanog stanovništva i njegova socijalnog položaja. S gledišta za-

pošljavanja protekle su godine bile nepovoljne u gotovo čitavoj Europi.

Za našu analizu zanimljiv je uvid u kretanje broja evidentiranih nezaposlenih osoba u posljednjih šest godina.

Tablica 3.

Nezaposlene osobe u Hrvatskoj u razdoblju od 1990. do 1996. godine

Godina	Broj (prosjeak)	Verižni indeks
1990.	160.617	-
1991.	253.669	157,9
1992.	266.568	105,1
1993.	250.779	94,1
1994.	243.324	97,0
1995.	240.601	98,9
VII/96.	257.133	106,9

Izvor: Bulić, B., Nezaposlenost u Hrvatskoj, *Revija za socijalnu politiku*, 1/1994., str.108.
Godišnjak Zavoda za zapošljavanje 1995., Mjesečni statistički bilten Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, br. 8, 1996. godine

Čini se da bi prosječan broj nezaposlenih osoba ove godine mogao biti približan najvećem broju iz 1992.godine. Dobro je imati na umu dobnu strukturu nezaposlenih. Naime, u 1996. godini jedna trećina nezaposlenih bila je u dobi do 24 godine. Otprilike toliki je i udjel nezaposlenih osoba bio bez prethodnog radnog staža.

Struktura nezaposlenih osoba prema trajanju nezaposlenosti i stručnoj spremi sadržana je u sljedećoj tablici.

Tablica 4.

Struktura nezaposlenih osoba prema trajanju nezaposlenosti i stručnoj spremi (31. prosinca 1995. godine)

Trajanje nezaposlenosti	Ukupno	NKV	PKV NSS	KV VKV	SSS	VS	VSS
Do 3 mjeseca	17,0	15,2	13,5	17,4	19,0	20,9	22,3
Od 3 do 6 mjeseci	15,8	11,6	10,6	19,2	17,8	13,3	17,0
Od 6 do 9 mjeseci	6,9	6,2	6,8	7,3	6,7	7,8	9,1
Od 9 do 12 mjeseci	6,5	7,6	5,9	6,1	6,2	7,1	7,2
Od 1 do 2 godine	19,8	21,9	17,5	20,4	19,3	17,4	15,9
Od 2 do 3 godine	9,0	11,0	9,4	7,9	8,8	9,1	8,6
Više od 3 godine	25,0	26,5	36,4	21,7	22,3	24,3	19,9
UKUPNO	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: *Godišnjak Zavoda za zapošljavanje 1995.*, str.20

Trajanje nezaposlenosti različito je s obzirom na stupanj stručne spreme. Osobe s visokom stručnom spremom bile su najčešće

kratkotrajno nezaposlene. Krajem 1995. njih 39,3% čekalo je na posao do pola godine. U najnepovoljnijem položaju bili su polukvalificirani radnici kojih je 36,4% čekalo na posao čak duže od tri godine.

STRADALNICI DOMOVINSKOG RATA

U hrvatskim je okolnostima nužno voditi računa o kontingentu ratnih stradalnika, jer oni značajno utječu na socijalnu situaciju u zemlji.

Tablica 5.

Poginuli, ranjeni, prisilno odvedeni, zatočeni i nestali

Kategorija	Broj	Struktura u %
Poginuli	9.207	22,8
Ranjeni	28.309	70,1
Prisilno odvedeni, zatočeni i nestali	2.853	7,1
Ukupno:	40.369	100,0

Izvor: *Izješće Ureda za žrtve rata* od 20. rujna 1995. godine

Uvid u strukturu ratnih stradalnika kazuje da branitelji čine dvije trećine poginulih i ranjenih, a jedna trećina su civili. Gotovo obrnut je odnos u skupini prisilno odvedenih, zatočenih i nestalih (branitelja je 34,3%, civila 61,4%, a nepoznatih 4,3 %).

Prema najnovijim izvorima Hrvatska sada traži 2.539 osoba, a većina nestalih je s vukovarskog područja. Logično je pretpostaviti da

najveći broj nestalih više nije među živima, a to će promijeniti prije navedeni podatak o poginulim u Domovinskom ratu.

Tablica 6.

Prognanici i izbjeglice u Hrvatskoj, u rujnu 1995. godine

Kategorija	Broj	Struktura u %
Prognanici	190.860	47,2
Izbjeglice	206.568	51,1
Povratnici	6.650	1,7
Ukupno:	404.078	100,0

Izvor: Izvješće Ureda za žrtve rata od 20. rujna 1995. godine
 Napomena: Podaci o izbjeglicama odnose se samo na one o kojima skrbi Republika Hrvatska.

Brojke prognanih uputno je sagledavati u omjeru prema broju stanovnika. Primjerice, u takvoj usporedbi Hrvatske i SAD, u SAD bi uz isti omjer prema ukupnom stanovništvu broj prognanih iznosio više od 10 milijuna. U svakom slučaju, brojka o evidentiranih skoro 400.000 prognanika i izbjeglica u rujnu 1995. godine po mnogo čemu je impresivna i govori o složenosti socijalne situacije u Hrvatskoj.

Nakon oslobađanja okupiranih područja u 1995. godini broj izbjeglica i prognanika osjetno se smanjio. Procjena je da Hrvatska sada ima oko 100 tisuća prognanika, pretežno iz Hrvatskog podunavlja, dok se velika većina izbjeglica vratila u Bosnu i Hercegovinu.

NOSITELJI SOCIJALNE ISKAZNICE

Daljnji i nezaobilazni indikator socijalne karte Hrvatske jesu nositelji socijalne iskaznice. Oni su vezani uz ostvarivanje Socijalnog programa Republike Hrvatske (Jurčević, 1996.). Poznato je da je Socijalni program Vlada Republike Hrvatske usvojila 11. ožujka 1993. godine. Želimo svratiti pozornost na podatke o nositeljima socijalne iskaznice utvrđene za konač srpnja 1996. godine.

Tablica 7.

Nositelji socijalne iskaznice prema radnom statusu od 30. srpnja 1996. godine

Radni status	Broj nositelja	Struktura u %
- nezaposlen-radno sposoban	31.063	29,3
- zaposlen	14.885	14,1
- umirovljenik sa zaštitnim dodatkom	16.568	15,6
- umirovljenik bez zaštitnog dodatka	12.081	11,4
- poljodjelac	6.622	6,3
- ostali-pretežno radno nesposobni	24.678	23,3
Ukupno:	105.897	100,0

Izvor: Izvješće Ministarstva rada i socijalne skrbi od 30. srpnja 1996.

Vidljivo je da među nositeljima socijalne iskaznice dominiraju nezaposleni - 29,3 %, sli-

jede ih umirovljenici - 27,0 %, pa radno nesposobni - 23,3 %, potom zaposleni - 14,1 %, te naposljetku poljodjelci - 6,3 %.

UMIROVLJENICI I MIROVINE

Kategorije umirovljenika, iznosi mirovina, kao i podaci o mirovinskoj dobi korisnika mirovina, zasigurno su značajni pokazatelj socijalnog stanja u Hrvatskoj.

Budući da su osnovni podaci o mirovinama i umirovljenicima u Hrvatskoj već objavljeni u *Reviji za socijalnu politiku* (br.2/1994. i br. 2/1996.), u ovoj prigodi upozorit ćemo na ključne pokazatelje iz srpnja 1996.godine.

Tablica 8.

Kategorije umirovljenika i visine prosječnih mirovina prema mirovinskim fondovima u srpnju 1996. godine

Kategorije umirovljenika	Broj umirovljenika	Prosječna mirovina/kn
<i>Fond radnika</i>		
- starosni	410.663	897,15
- invalidski	179.548	932,84
- obiteljski	185.035	796,87
Ukupno:	775.246	929,15
<i>Fond samostalnih privrednika</i>		
- starosni	6.279	813,77
- invalidski	5.992	731,50
- obiteljski	5.507	614,68
Ukupno:	17.778	724,37
<i>Fond poljoprivrednika</i>		
- starosni	35.428	277,21
- invalidski	11.416	285,89
- obiteljski	6.791	255,20
Ukupno:	53.635	276,27
<i>Korisnici mirovina iz bivših republika bivše SFRJ</i>		
- Bosna i Hercegovina	24.009	720,84
- Crna Gora	797	398,00
- Srbija	4.803	694,73
Ukupno:	29.609	-
SVEUKUPNO:	876.268	-

Izvor: Republički fond mirovinskog osiguranja radnika Hrvatske

Napomena: U prosjek mirovina uključen je dodatak od 100 kuna koji se daje na osnovi uredbе Vlade.

Koeficijenti o odnosu osiguranika i umirovljenika kojima se operira u javnosti često su različiti. Ima kalkulacija koje isključuju neke kategorije osiguranika (npr. zaposlene u vojsci i policiji). Nadalje, često se zanemaruje da se za dio aktivnih osiguranika doprinosi plaćaju neredovito ili se po više mjeseci uopće ne plaćaju. Time se ulazi u područje "tamnih brojki"

gdje imamo značajnu skupinu zaposlenih radnika koji i po nekoliko mjeseci ne dobijaju plaću, a istovremeno brojnu skupinu stanovnika koja svoje zarade ostvaruje u sivoj ekonomiji.

PLAĆE ZAPOSLENIH

Ocijenili smo značajnim upozoriti na prosječne neto plaće u kolovozu 1996. godine, jer se iz tih podataka može nazrijeti socijalna situacija tog dijela stanovništva.

Tablica 9.

Prosječno isplaćene neto plaće po radniku u kolovozu 1996. godine

Prosječno isplaćena neto plaća po radniku (u kunama)	Broj radnika	Struktura u %
DO 900	29.956	3,5
901 - 1.000	14.064	1,6
1.001 - 1.100	21.815	2,5
1.101 - 1.300	69.043	8,0
1.301 - 1.500	73.266	8,5
1.501 - 1.700	88.560	10,2
1.701 - 1.900	132.179	15,2
1.901 - 2.000	47.915	5,5
2.001 - 3.000	313.240	36,1
3.001 - 4.000	64.252	7,4
4.001 - 5.000	8.462	1,0
VIŠE OD 5.000	4.183	0,5
Ukupno	866.935	100,0

Izvor: Osnovna privredno-financijska kretanja, ZAP, Informacija 8.

Podaci se odnose na sve isplate neto plaća preko Zavoda za platni promet (ZAP) u izvještajnom razdoblju. Najveća skupina radnika (36,1%) imala je neto plaću između 2.000 i 3.000 kuna. Druga veća skupina (30,9%) imala je plaću od 1.500 do 2.000 kuna. Gotovo svaki četvrti radnik (24,1%) bio je u skupini s nižim iznosima plaća kojima je gornja granica 1.500 kuna. Samo 8,4 % bilo je u rasponu od 3.000 do 4.000, a svega 0,5 % s neto plaćom iznad 5.000 kuna.

Prema ZAP-u, u razdoblju siječanj - kolovoz 1996. godine, u usporedbi s istim razdobljem 1995. godine, indeks rasta troškova života (104,5%) bio je sporiji od indeksa nominalnog rasta plaća (106,3%). Ili, usporedi li se indeks kretanja neto plaća s porastom troškova života, u kolovozu 1996. godine isplaćene neto plaće u masi realno su veće za 6,6 % u usporedbi s onima u srpnju 1996. godine.

POKAZATELJI O STANDARDU STANOVNIŠTVA

Zagrebački Centar za istraživanje marketinga - CEMA, u posljednje četiri godine omnibus anketom - na reprezentativnom uzorku od 1.000 kućanica prikuplja i analizira prihode kućanstava u Hrvatskoj. Naime, prihodi kućanstava su istovremeno pokazatelji kupovne moći stanovništva. Podaci se odnose na ukupne prihode kućanstava ("koji uključuju ne samo osobne dohotke i mirovine već i ostala primanja kućanstva, prihod od zemlje, iznajmljivanja prostora i sl.") i ukupne potrebne prihode "za pokriće osnovnih troškova i životnih potreba kućanstva".

Ključnim pokazateljem smatra se odnos između postojećih i prihoda potrebnih za pokriće osnovnih troškova života.

Tablica 10.

Prosječni dohoci i potrebni prihodi kućanstava u Hrvatskoj u 1993, 1994. i 1995. godini

- u DEM

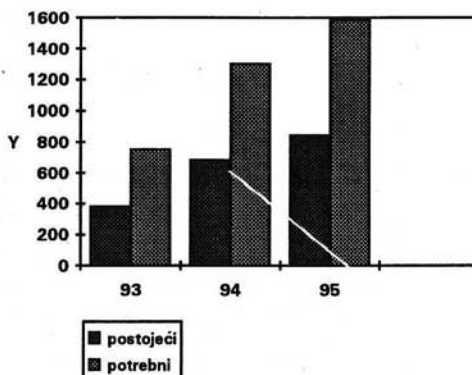
Godina	Postojeći	Potrebni	Post. : Potr.
1993.	379	753	50,3
1994.	684	1.301	52,6
1995.	843	1.587	53,1

Usprkos stalnom porastu prosječnih prihoda kućanstava iz tablice 10. vidljivo je da je potrebno gotovo dvostruko više sredstava za pokriće osnovnih troškova života.

Za pokriće osnovnih troškova života potrebni su prihodi veći u 1993. godini za 99%, u 1994. godini za 90%, a u 1995. godini za 88%.

Grafikon 1.

Postojeći i potreban prihod za pokriće životnih troškova kućanstva u DEM

Prema ovoj anketi niže prihode od potrebnih u 1993. godini imalo je 84% kućanstava, u 1994. godini - 90%, a u 1995. godini - 88% kućanstava u Hrvatskoj.

Svrhovito je prihode kućanstva prikazati prema razredima pojedinačnih prihoda.

Tablica 11.

Kategorije kućanstava po visini postojećih i potrebnih prihoda 1995. godine

Prihod u DEM	u %	
	Postojeći	Potrebni
- 500	33	10
500 - 1.000	43	29
1.000 - 2.000	18	41
+ 2.000	3	18
bez odgovora	2	2
Ukupno	100	100
Prosjeak	843	1.587

Izvor: Za tablice 10. i 11., te grafikon 1. - G. Vučinić-Palašek: *Prihodi kućanstva u Hrvatskoj 1993.-1995.* Zagreb, CEMA, 1995.

Najveći nedostatak prihoda, preko 100% osjećaju kućanstva:

- u primorskim regijama Hrvatske,
- u malim naseljima,
- u kućanstvima u kojima domaćica ima nižu školsku spremu,
- i posebno u kućanstvima s troje i više djece.

Rezultati navedenog istraživanja dosta su slični podacima o potrebnim sredstvima za košaricu osnovnih živežnih namirnica, koje prikuplja Savez samostalnih sindikata Hrvatske.

* * *

Možemo zaključiti da ovi podaci, ma koliko bili nepotpuni, dosta dobro ilustriraju socijalnu situaciju u Hrvatskoj i ukazuju na ogromne zadatke koji stoje pred glavnim čimbenicima gospodarske i socijalne politike.

LITERATURA

Zavod za zapošljavanje (1995.) *Godišnjak Zavoda za zapošljavanje*, str.1-4.,

Puljiz, V. (1994) Socijalni troškovi i ovisno stanovništvo razvijenih zemalja, *Revija za socijalnu politiku*, vol.1, br 2., str. 208.-209.

Bulić, B. (1994), Nezaposlenost u Hrvatskoj u 1993. godini, *Revija za socijalnu politiku*, vol.1., br 1., str. 107-112.

Magdalenić, I. (1995) Stradalnici Domovinskog rata, *Revija za socijalnu politiku* vol. 2., br 3, str. 279.-280.

Jurčević, Ž. (1996) Ostvarivanje Socijalnog programa u Republici Hrvatskoj, *Revija za socijalnu politiku* vol. 3, br. 1., str.31.-43.

Zavod za platni promet (1996.) Osnovna privredno-financijska kretanja, *Informacija* 8.

Magdalenić, I. (1994) Prihodi domaćinstava u Hrvatskoj 1993. i 1994. godine, *Revija za socijalnu politiku*, vol.1, br. 4., str.429.-433.

Vučinić-Palašek, G. (1995) *Prihodi kućanstava u Hrvatskoj 1993-1995.*, CEMA, str. 2.-22.

Summary

INDICATORS FOR A SOCIAL MAP OF CROATIA

Božo Žaja

In this paper, the author presents the basic data of the social situation in Croatia that are relevant from the standpoint of social policy. It is the structure of employees and their salaries, the unemployed, war victims, pensioners and pensions, the social assistance beneficiaries. The results of a survey on the standard of living of the population are also presented. The author analyzes these data and assesses their importance for social development. The conclusion is that the social situation in Croatia is quite difficult and an improvement can be expected only after a new wave of employment and as a result of economic development that will have its effects in the social sphere also.